
IN MEMORIAM

VALERIU RUSU

1935-2008

La 4 noiembrie 2008, în Marsilia, s-a stins din viață profesorul universitar Valeriu Rusu, cunoscut om de știință, originar din Basarabia, director al Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la Universitatea Provence, Franța, membru asociat al Academiei Aix-en-Provence, al unor societăți internaționale de lingvistică.

Valeriu Rusu s-a născut la 9 septembrie 1935, în comuna Mihăileanca, județul Hotin (Mihăileanca e situată pe Nistru, la 22 km. nord de orașul Secureni, azi în regiunea Cernăuți, Ucraina), în familia lui Vasile Rusu din satul Sauca și Daria Rusu (născută Secară) din Niorcani, sat răzeșesc (pînă acum cîțiva ani Sauca și Niorcani intrau în componența județului Soroca).

În martie 1944, de frica deportărilor, toată familia Rusu se refugiază în comuna Speteni, județul Ialomița.

După absolvirea Liceului „Mihai Viteazul” din București (1953), Valeriu Rusu urmează Facultatea de Litere din București (1958), unde i-a avut ca profesori pe Al. Rosetti, Iorgu Iordan, George Călinescu, Tudor Vianu, Boris Cazacu, Tache Papahagi. A urmat și studii de specialitate printr-o bursă de trei luni la Universitatea din Toulouse cu dialectologul Jean Séguy (1965).

A fost cercetător științific la Centrul de Cercetări Etnologice și Dialectologice de la Academia Română (1958-1968), șef al Sectorului de Dialectologie la aceeași instituție (1969-1987).

În 1969 își susține doctoratul pe tema *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetica. Considerații fonologice*, avîndu-l ca îndrumător științific pe acad. Al. Rosetti (teza a fost tipărită sub formă de monografie în 1971). Lector de limbă română la Universitatea din Belgrad (1965-1967), „maître de conférences associé de roumain” la Universitatea Aix-en-Provence (1972-1974).

În anul 1987 Valeriu Rusu se stabilește în Franța, la Aix-en-Provence, unde va activa în calitate de profesor de română, ulterior deținînd și funcția de director al Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la

aceeași universitate. Țara o părăsise în condiții dramatice, presat de vremuri înnegurate. A rămas însă profund atașat de valorile românești și de limba română.

Posibilitatea de a reveni în Basarabia îi apare după 52 de ani de absență. Din acel moment, noiembrie 1996 (cînd, de altfel, colectivul Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. a și avut fericita ocazie de a-l întîlni pe profesorul Valeriu Rusu pentru prima dată), au urmat mai multe vizite la Chișinău, compatriotul nostru implicîndu-se astfel activ în viața culturală și științifică de la est de Prut.

Ca om de știință, înzestrat cu o capacitate intelectuală deosebită, Valeriu Rusu este mai întîi de toate un reputat dialectolog. Familiarizarea cu specificul graiurilor românești a început cu cercetările de teren. În acest sens avea să mărturisească: „Am făcut cercetări în sute și sute de sate ca dialectolog, adică am studiat graiurile și dialectele românești... Am bătut sute de km, e aici condensată marea bogăție sufletească cu care m-am ales... Din această zestre trăiesc, mă hrănesc ca om de știință” („Moldova Suverană”, 20 noiembrie 1996). Acestui domeniu important al științei lingvistice savantul i-a consacrat întreaga viață.

Aria preocupărilor științifice, didactice și culturale ale prof. Valeriu Rusu este foarte largă. A publicat peste 300 de lucrări (atlase lingvistice, monografii, antologii, articole, rezumate, recenzii, cronici, eseuri etc.), dintre care se impun: *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român*, București, 1963; *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni – Oltenia*, vol. I-V, București, 1967-1984; *Atlasul lingvistic român pe regiuni – Muntenia și Dobrogea*, vol. I-III, București, 1996-2001 (toate trei lucrări în colaborare); *Tratatul de dialectologie românească* (de un colectiv de autori, coordonator Valeriu Rusu), Craiova, 1984, 857 de pag. + 177 de hărți lingvistice; *Introducere în studiul graiurilor românești*, București, 1977; *Dialectologie generală* (în limba italiană), în 5 ediții, Bologna, 1985-1989.

În *Tratatul de dialectologie românească*, operă de sinteză a dialectologilor români, Valeriu Rusu, în calitate de coordonator al lucrării, susține încă din anul 1984 ideea existenței în prezent, în spațiul latinității orientale a unei singure limbi romanice – româna. Vom preciza că Paul Lăzărescu, autorul compartimentului *Subdialectul moldovean* din *Tratat* (pag. 208-240), include curajos și descrie graiurile din Basarabia în cadrul general al subdialectului moldovean (al dialectului dacoromân), vorbit pe ambele maluri ale Prutului. S-a dovedit a fi un excepțional organizator.

De asemenea, a elaborat, a tradus sau a îngrijit: *Le Roumain. Langue, Littérature, Civilisation*, Paris, 1992; *Le Roumain. Mots et images*, Paris, 1994. Ambele manuale au fost adaptate apoi pentru vorbitorii de limba rusă și tipărite la Chișinău în 1997; Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, traducere integrală, realizată printr-o frumoasă colaborare între Romanița, fiica, arhitect, Aurelia, soția, eminescolog apreciat, și Valeriu Rusu (2003); Ovid Densusianu, *Opere*, I, 1965, II, 1975, III, 1977, cu reeditare în 1998; *Grai, folclor, etnografie*, 1998; *Echos poétiques de Bessarabie*, antologie, prefață de Valeriu Rusu, Chișinău, 1998; Mihai Cimpoi, *Le Pommier d'or*, traducere efectuată sub conducerea lui Valeriu Rusu, Chișinău, 2001 etc.

Pentru Valeriu Rusu limba fiecărei etnii este creația cea mai profundă, cea mai semnificativă și cea mai dăruită de harul frumosului și al binelui. Limba română este „tezaur de viață comunitară și izvor de noi imagini și afirmări etnice. Cu excepții neînsemnate, pot afirma că acolo, la țară, am întîlnit, am auzit, cea mai frumoasă limbă română” (revista „Limba Română”, 1997, nr. 1-2). Fiind un ilustru profesor, cursul de limba română ținut de V. Rusu le trezea studenților curiozitatea pătrunderii în tainele limbii noastre, în geniul ei, în frumusețile ei.

Dragostea lui față de limba română a manifestat-o ca pe o calitate sufletească, ce ține de cel dintâi semn al identității neamului românesc. Căci prin cuvântul *limbă*, din latină moștenit, noi am desemnat și poporul, și limba pe care o vorbim, ambele însoțite de determinantul *român* (din latinescul *romanus*) „*emblemă a latinității noastre latine*” (*Cuvântul* – „*țară a minunilor*”, revista „*Limba Română*”, 1996, nr. 5-6).

Profesorul Valeriu Rusu a rămas pînă la sfîrșitul vieții atașat de „pămîntul dulce al Basarabiei”, un devotat fiu al Patriei sale. Departate de locurile natale, avînd adînc sădită în suflet dragostea pentru baștina sa, era mereu atras de vocea strămoșilor și părinților săi (din Soroca lui Ștefan cel Mare: satele Niorcani și Sauca), încercînd să fie oricînd „*purtătorul unui mesaj cultural de excepție*”. Într-adevăr, prin opera lingvistică și prin personalitatea sa intelectuală, Valeriu Rusu, Președinte de onoare al Casei Limbii Române, cetățean de onoare al municipiului Chișinău, un devotat fiu al Patriei sale, a reprezentat în lume, dar și acasă, *multiculturalismul*, înțeles ca dialog valoric european și mondial. A fost un adevărat liant între cultura română, cea franceză și cea general umană (Mihai Cimpoi, *Multiculturalul*, revista „*Limba Română*”, 2008, nr. 11-12).

A stabilit relații de lucru cu savanții romaniști din diverse centre universitare și științifice din Europa. A participat cu comunicări la prestigioase congrese, colocvii și conferințe științifice naționale și internaționale, care și-au desfășurat lucrările la București (1967, 1968, 1995), Strasbourg (1971), Québec (1972), Aix-en-Provence (1974, 1983), Maillane (1975), Frankfurt / Main (1981), Santiago de Compostella (1988) și a organizat la Aix-en-Provence Colocviile Internaționale cu teme „*Aventurile României la sfîrșit de mileniu*” (2001) și „*Ginta latină și Europa de azi*” (2002).

Valeriu Rusu a fost omul de o sensibilitate și generozitate rară, un mare prieten al colegilor din Basarabia. Ne vine greu să vorbim despre Profesorul emerit Valeriu Rusu la timpul trecut. Magistrul rămîne viu în amintirea noastră prin imaginea plină de lumină și opera pe care ne-a lăsat-o moștenire.

VASILE PAVEL
Institutul de Filologie al AȘM